

UDC 930.85(4-12)

YU ISSN 0350-7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

XXXV

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

Rédacteur

LJUBINKO RADENKOVIĆ

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Membres de la Rédaction

FRANCIS CONTE (Paris), DIMITRIJE DJORDJEVIĆ (Santa Barbara),
MILKA IVIĆ, DJORDJE S. KOSTIĆ, LJUBOMIR MAKSIMOVIĆ,
DANICA POPOVIĆ, BILJANA SIKIMIĆ,
ANTHONY-EMIL TACHIAOS (Thessalonique), NIKOLA TASIĆ,
SVETLANA M. TOLSTAJA (Moscou), GABRIELLA SCHUBERT (Jena),
KRANISLAV VRANIĆ (secrétaire)

BELGRADE

2005

раздобља, као што су Успење Богородице из манастира Слечче, поменути св. Димитрије-коњаник из Враништа, Пророк Ноје непознатог порекла, иконе Христових чуда и Богородичиног Акатиста из Св. Димитрија у Битољу и друге (бр. 18, 35, 141, 145–147, 149). Посебан значај, неоспорно, колекцији доносе недавно откривене велике иконе високих квалитета са иконостаса из Марковог манастира, настале на самом почетку XV века – св. Димитрија Милостивог, велелепног арханђела Михаила Страшног Чуvara, Богородице Одигитрије, Христа Сведржитеља и Животодавца и св. Јована Претече (бр. 6–10). Ту су, као непроцењиви експонати, и чувене иконе Христа Спаситеља (1394) и Богородице Пелагонијске са Христом (1422), из Зрза, као и стојеће Богородице с Христом из Бањана,

што је иначе и најстарија икона ове збирке (бр. 3, 11, 1). Због својих изузетних уметничких квалитета поменута зрзанска Богородичина икона недавно је излагана на грандиозној изложби посвећеној позној византијској уметности која је приређена у Метрополитен музеју у Њујорку (2004). Међу овако богатим уметничким материјалом скопске галерије икона у Музеју Македоније, бројем, квалитетом и истраженошћу истичу се, поменимо на крају, и резбарене царске двери са сликаним украсом, из раздобља од XV до средине XIX века (бр. 15, 34, 43, 45, 56, 57, 74, 89, 112 и 173). Важнији део фонда ове велике и вредне збирке, у коме се укупно чува преко 400 икона, може се закључити, трудом В. Поповске-Коробар добио је одговарајућу каталожску обраду и достојну публикацију.

Смиљка Габелић

THE KAPUDAN PASHA HIS OFFICE AND DOMAIN
The Kapudan Pasha his Office and Domain
 (ed. by Elizabeth Zachariadou), Crete University Press, Rethymon, 2002.

Првобитно турска племена, као изданак једне континенталне средине, нису располагала флотом нити су била вична поморству. Поморство је било једна од главних карактеристика држава попут Венеције, Ђенове, Шпаније, које су захваљујући њему изградиле своју моћ на Медитерану. Када у 14. веку долази до јачања османске државе, као један од правца експанзије јавља се и Средоземно море. Освајајући део по део малоазијске обале, нова држава у успону сусреће се са потребом изградње флоте. Почетни кораци османског поморства везани су за крај 14. века – најранији подаци потичу из доба Бајазита

I (1389–1402). Ти напори временом добијају све више на значају да би се у 16. веку Османско царство појавило као права поморска „велесила“. Еволуција везана за преоријентацију ка поморству текла је паралелно са прихватањем тековина који је нови амбијент нудио. Развио се цео систем организације у морнарици појавом чиновна који су постепено укључени у организовани и централизовани систем са капудан-пашом (*kapudan-i deya*) на челу.

Положај капудан-паше на почетку развоја поморства није имао значајну улогу у османском систему власти. Многи људи који нису били

вични поморству, попут припадника земљишне аристократије, заузимали су овај положај. Током 16. века постала је пракса да Порта звање капудан-паше додељује северноафричким гусарима који би до тада направили изузетну каријеру, првенствено пљачкајући хришћанске бродове. Двојица најчувенијих – Барбароса и Улук Али – својом акривношћу омеђују један период – време доминације. Без сумње је да је активност ових гусара дала додатни импулс османском поморству.

Управо је капудан-паши као водећој личности османске морнарице, његовој служби и домену власти био посвећен симпозијум одржан у Ретимну на Криту од 7. до 9. јануара 2000. под називом: „Halcyon Days in Crete IV,“ из чега је проистекао и овај зборник радова, које је приредила професор Елисавета Захариаду.

Зборник је подељен у осам тематских целина. Свака од њих се састоји из радова међусобно повезаних по тематици коју обрађују. Први део обухвата радове које се односе на анализу термина капудан-паше, његовог порекла и усвајања у државној хијерархији, као и сачувањем приказима ове личности (Gyorgy Hazai, *A propos de l'histoire du titre Kapudan Pasa*, 3–6; Tulay Artan and Halil Bertay, *Selimian times: a reforming grand admiral, anxieties of re-possession, changing rites of power*, 7–45). Други део зборника је у многоме повезан са првим како би се пратила хронолошка димензија и задовољили тематски услови. У радовима се анализира османска флота пре појаве капудан-паше, као и положај Галипоља, прве поморске луке Османског царства, чији је санџак-бег био истовремено и капудан-паша (Colin Imber, *Before the Kapudan Pashas: sea power and the emergence of the Ottoman Empire* 49–60; Elizabeth Zahariadou, *Notes of the subasis and the early sancakbeyis of Gelibolu*, 61–68).

Трећи део зборника који је насловљен „Простор, бродови и људи“ садржи више тема које су у посредној или непосредној вези са положајем капудан-паше: (Irene Beldiceanu-Steinherr, *L'approvisionnement de l'arsenal de Gallipoli en goudron, bois et fer en 1516*, 71–86; Pal Fodor, *The organization of the defence in the eastern Mediterranean (end of the 16th century)*, 87–94; Barbara Kellner-Heinkele, *The Seray and the Sea: Cevdet Pasha's Maruzat and Tezakir as sources of the last holders of the office of kapudan-i dery*, 95–108; Salih Ozbaran, *Ottoman naval power in the Indian Ocean in the 16th century*, 109–118; Daniel Panzac, *Affrontement maritime et mutations technologiques en Mer Egee: L'Empire ottoman et la republique de Venise (1645–1740)*, 119–140; Svat Soucek, *The strait of the Chios and the Kaptanpasha's navy*, 141–164; Emilie Themopoulou, *Les kurekci de la flotte ottomane au XVIIe siecle*, 164–180; Gilles Veinstein, *La derniere flotte de Barberousse*, 181–200). У следећој целини налазе се радови који разматрају међусобне односе бродовласника и капудан-паше као и учешће Великог Адмирала у подели добити од трговине (Murat Cizakca, *The Kapudan Pasha and shipowners (18th and 19th centuries)*, 203–212; Eugenia Kermeli, *Vakfs consisting of shares in ships: huccets from the Saint John the Theologos Monastery on Patmos*, 213–220).

Пета тематска целина бави се једним ширим историјским проблемом – успостављањем провинције Cezayir-i Bahr-i Sefid, тј. Егејски архипелаг и њеним положајем у Османском царству (Zeki Arikan, *La situation administrative, demographique, economique et sociale du vilayet des iles de l'Archipel ottoman dans la seconde moitie du XIXe siecle*, 223–240; Idris Bostan, *The establishment of the province of Cezayir-i Bahr-i Sefid*, 241–252; Feridun Emecen, *Some notes on defters*

of the Kaptan Pasha eyaleti, 253–261). Радови који се налазе у шестом делу односе се на положај Кипра, веома значајног дела Царства за његову доминацију на Средоземном мору. У њима се разматра положај Кипра у периоду 18. и 19. века, као и проблем финансирања флоте у време Танзимата. (Sia Anagnostopoulou, *Les rapports de l'Eglise Orthodoxe avec le Kapudan Pacha (fin du XVIIIeme-debut XIXeme siecle)*, 265–290; Michael Ursinus, *The tersane and the Tanzimat, or how to finance a salaried fleet*, 291–297).

За читаоце и истраживаче нашег поднебља, онима којима је много ближи Дунав и северни део Балкана од удаљених делова попут Медитерана или пак Црвеног мора, могу бити интересантна два рада у седмој тематској целини овог зборника. Њихова велика вредност је у томе што се темеље на досад необјављиваној грађи из бугарских архива. Иако се првенствено односе на доњи ток Дунава и не третирају много наше подручје, имају велики значај у приказу стања у османској флоти на Дунаву (*Tuna donanma*), њеном формирању и значају у војној организацији Царства. Њен заповедник са титулом Дунавски капудан-паша (*Tuna Katudan Pasha*) је личност најодговорнија за речну флотилу на Дунаву, који је у организацији власти био подређен Великом Адмиралу – капудан-паши: (Rossitsa Gradeva, *Shipping along the lower course of the Danube (end of the 17th century)*, 301–324; Svetlana Ivanova, *Ali Pasha: Sketches from the life of a Kapudan Pasha on the Danube*, 325–345).

Капудан пашина моћ или немоћ да се избори са једним проблемом који је као ендемична појава стално присутан у поморству – пиратерија – чини осму и последњу тематску целину: (Vassilis Demetriades, *Piracy and Mount Athos*, 349–356; Suraiya Faroqhi, *Ottoman views on corsairs and piracy in the Adriatic*, 357–370; Nicolas Vatin, *L'Empire ottoman et la piraterie en 1559–1560*; Colin Heywood, *The Kapudan Pasha, the English ambassador and the Blackham Galley: an episode in Anglo-Ottoman maritime relations (1697)*, 409–438).

По мишљењу истраживача који се баве развојем османског поморства много је непознаница са којима се историјска наука и данас сусреће. Доста тога је у неповрат изгубљено да би се поткрепили неке тврдње са којима се иступа пред научну јавност. Иако радови у овом зборнику нису истог квалитета несумњиво је да пружају историјској јавности нове чињенице поткрепљене архивском грађом. Хронолошки оквир обухвата период од самих почетака османског поморства и појаве капудан-паше на историјској позорници па до XIX века. Тематски ови се радови дотичу многих аспеката везаних за деловање, свакодневницу, односе са другим групама становништва, утицај на државни систем, па и незаобилазне теме – борба против пиратерије. Управо у овим многобројним аспектима и богатој тематици лежи значај ове књиге она ће бити добар водич истраживачима, поготово у тумачењу једне битне личности османског државног система – капудан-паше.

Марија Коцић